

13.11.2023

Група №21

Урок №9-10

Тема уроку: Число іменника. Іменники, що мають лише форму однини або множини.

Мета уроку: *предметні:* поглибити знання студентів про іменники, що мають лише форму однини або множини, формувати вміння правильно вживати їх у власному мовленні; знаходити й виправляти морфологічні помилки; *ключові:* уміння вчитися: пов'язувати вивчене з теми із практичною діяльністю, навички засвоєння та критичного осмислення здобутої інформації; *комунікативні:* толерантне ставлення до думок і почуттів оточуючих; *інформаційні:* уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні:* ініціювання конкретних заходів, участь у моделюванні навчальних ситуацій, спрямованих на поліпшення умов засвоєння морфологічних норм.

Студент повинен знати: іменники, що мають лише форму однини або множини

Студент повинен вміти: правильно вживати їх у власному мовленні; знаходити й виправляти морфологічні помилки

Базові поняття: морфологія, іменник, число, збірні іменники.

Хід заняття

I. Організаційна частина

1.1. Привітання студентів.

1.2. Підготовка аудиторії до заняття, перевірка присутності студентів.

II. Актуалізація опорних знань

Гра «Так» чи «Ні»

- ❖ Більшість іменників мають форму однини і множини. (*Так*)
- ❖ Назви предметів парної чи симетричної будови — це тільки однина? (*Ні*)
- ❖ Назви числових понять, ігор, звичаїв, обрядів — це тільки множина? (*Так*)
- ❖ Збірні іменники — це тільки однина? (*Так*)
- ❖ Іменник за відношенням до числа поділяється на три групи? (*Так*)

III. Повідомлення теми, формування мети та основних завдань

IV. Мотивація навчальної діяльності

► Прочитайте статтю з посібника О. Сербенської «Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити».

► На що вказує мовознавець? Обміняйтесь інформацією з сусідом по парті.

ДЕЩО ПРО КАТЕГОРІЮ МНОЖИНИ І ПОНЯТТЯ ЗБІРНОСТІ

Категорія числа — одна з основних категорій іменника. Більшість іменників утворює форми однини (назва окремого одного предмета) і форми множини (назва двох або більше предметів). Від іменника *корінь* — множина *корені* (*два корені лиха*), *прилад* — множина *прилади* (*користаємо з окремих приладів*), *від кіл* — *коли* (*з колами в руках*), *прут* — *прути* (*два пруту поля* — місцева назва міри поверхні), *ремінь* — *ремені* (*дістав зо два ремені*), *камінь* — *камені* (*вимощена каменями дорога*)...

Зовсім окремим видом іменників є слова, що означають невизначену кількість однорідних предметів, які існують у певній сукупності. Їхнє лексичне значення таке ж, як і названих предметів, але граматично вони становлять зовсім окремий клас іменників: одиничні іменники — чоловічого роду другої відміни твердої або м'якої групи (*прилад, колос, ремінь, камінь*), а збірні — це іменники середнього роду другої відміни м'якої групи з флексією -*я*: *приладдя, волосся, колосся, вугілля, каміння, пруття, коріння*... Вони означають не один предмет, а багато таких самих предметів і тому за значенням наближаються до форм множини. Це дає підставу до виникнення помилкових сполучень таких іменників з прикметниками у формі множини: *канцелярські приладдя, міцні коріння, запашні зілля*. Це груба помилка, що полягає в змішуванні множини з поняттям збірності. Найчастіше бачимо такі помилкові сполучення в написах на крамницях: *Шкільні і канцелярські приладдя*. Правильні сполучення *міцне коріння, буйне волосся, запашне зілля, золоте колосся, тверде каміння, гнучке пруття, шкільне приладдя*...

V. Міжпредметні зв'язки: мовознавство, лексикологія, українська мова

VI. План заняття

1. Число іменників.
2. Іменники, що вживаються в однині та множині.
3. Збірні іменники.

VII. Процесуально-діяльнісний етап

1). Пояснення теоретичного матеріалу

1. Число – морфологічна ознака, яка виявляється у протиставленні однини і множини.

У множині іменники роду не мають (*хлібосоли, бики, переможці*) і співвідносяться із займенником **вони**.

Більшість іменників, змінюючись за числами, мають форми однини і множини (*дерево – дерева, думка – думки*). Але є іменники, які вживаються тільки в однині або тільки у множині.

За цією ознакою іменники діляться на три групи.

Першу групу складають іменники, що вживаються як в однині, так і в множині.

Другу групу складають іменники, що вживаються тільки в однині.

Третю – що вживаються тільки в множині.

Граматичні ознаки категорії числа іменників характеризуються:

- наявністю відмінкових форм, властивих окремо для однини і множини: *рік-а, рік-и* і т.д. - *рік-и, рік*; *сел-о, сел-а - сел-а, сіл*; *тел-я, телят-и - телят-а, телят*. Морфологічними показниками у цьому випадку служать відповідні відмінкові закінчення;

- відповідними синтаксичними зв'язками іменників з іншими словами в реченні: *зелена трава, зеленої трави - зелені трави, зелених трав; учень працює - учні працюють*;

- специфічними засобами словотвору: *киянин - кияни; небо - небеса; курча - курчата*; - наголосом: *пшениця, пшениці - пшениці*; *верба, верби - верби*; *море, моря - моря*;

2. Іменники, що вживаються тільки в однині

Іменники цієї групи виражають назви предметів чи понять, які в практиці мовлення не треба уявляти в якійсь кількості. Вони могли б мати потенційно повну парадигму відмінювання, але практично для них характерна лише однина.

До однини належать такі основні групи іменників:

1. абстрактні іменники, що означають якість, властивість, дію, стан чи різні узагальнені поняття	<i>смівливість, гордість, боротьба, щастя, далечінь, розвиток, любов, гнів, мудрість</i>
2. збірні іменники, що означають сукупність осіб або подібних предметів, явищ, які мисляться як одне неподільне ціле	<i>козацтво, рідня, піхота, прокуратура, деканат, комахня, колосся, листя, молодь, студентство</i>
3. іменники, що становлять категорію речовинності	<i>молоко, масло, кисень, азот, папір, руда, солома, борошно, нафта, вода, золото, сніг, пісок, асфальт</i>
4. власні назви людей, тварин, планет, географічні та інші поняття	<i>Наталія, Віктор, Марія, Пірат, Сірко, Київ, Полтава, Дніпро, Земля, Марс, кінотеатр "Дружба"</i>

Іноді від названих іменників може утворюватись форма множини, але при цьому відбувається зміщення у лексичному значенні. Зокрема через форму множини конкретне зачення може протиставлятися більш загальному, тоді форми множини набувають спеціалізованих значень, а саме:

- 1) сортів або різновидів речовин і матеріалів: *мед - меди, вода - води, сталь - сталі, масло - масла;*
- 2) різних проявів абстрактних ознак: *швидкість - швидкості;*
- 3) співвідношення величин за масою, розміром або інтенсивністю вияву: *пісок - піски, сніг - сніги, жито - жита, біль - болі;*
- 4) однойменних осіб або предметів: *Привіт вам, Петрики, Марусі, Олі, Гриці (М. Рильський);*

5) номінацій, узагальнених на основі характеристичних ознак, пов'язаних з відповідними власними назвами: *Давайте нам літературу. Давайте Байронів, Шекспірів, Гете* (М. Коцюбинський);

6) сукупності осіб, пов'язаних родинними стосунками: *родина Королів*.

Іменники, що вживаються тільки у множині.

Іменники, вживані лише у множині, також охоплюють кілька семантичних груп.

Найголовнішими серед них є такі:

1. назви будівель, їх частин, споруд	<i>сіни, ворота, сходи, двері</i>
2. назви предметів упряжі, засобів пересування	<i>шори, наритники, сани, бігуни</i>
3. назви знарядь праці і предметів домашнього вжитку	<i>граблі, вила, ваги, триноги, ночви, носилки</i>
4. назви парних предметів і парних частин тіла	<i>окуляри, ножиці, кліщі, терези, тиски, лапки, в'язи, груди</i>
5. назви музичних інструментів	<i>цимбали, літаври</i>
6. назви одягу і взуття	<i>штани, труси, бриджі, бутси, панталони</i>
7. назви маси, речовини, матеріалу, продуктів харчування	<i>хімікалії, парфуми, помії, дрова, вершки, дріжджі, прянощі, консерви, макарони</i>
8. назви залишків речовини чи матеріалу	<i>висівки, вичіски, недоїдки</i>

9. назви відрізків часу, свят, традиційно-побутових обрядів та дій, що повторюються	<i>сутінки, будні, канікули, іменини, роковини, заручини, зажинки, обжинки, переговори, перегони</i>
10. назви сукупності предметів зі значенням збірності	<i>надра, гроші, фінанси, джунглі, хащі, люди</i>
11. назви ігор	<i>шахи, городки, жмурки</i>
12. назви дій і процесів	<i>посиденьки, витребеньки, відвідини, дебати, хвастоці, пустоці</i>
13. назви на позначення почуттів, емоцій, станів	<i>радоці, молодоці, гордоці, жалоці, веселоці, трудноці, ревноці, скупоці, мудроці, ластоці</i>
14. власні географічні назви	<i>Альпи, Афіни, Суми, Черкаси, Карпати, Дарданелли</i>

Значення числа в **невідмінюваних** іменниках виражається тільки синтаксично і визначається за допомогою **контексту**: *В одному купе сиділо троє дівчат - З усіх купе виходили люди.*

3. Збірні іменники позначають сукупність однакових чи подібних предметів, які сприймаються як одне ціле.

Збірні іменники, що означають сукупність людей, відповідають на питання **хто?** (*малеча, робітництво, селянство, студентство, дітвора, козацтво*).

Збірні іменники, що означають сукупність тварин і неживих предметів, речей, відповідають на питання **що?** (*ганчір'я, інвентар, апаратура, горішник, вишняк, осичняк, садовина, городина, терник, бадилля, картоплиння, бобовиння, хлам*). **Збірні іменники вживаються лише в однині**, вони не

сполучаються з кількісними числівниками, якщо означають предмети, які не піддаються лічбі.

Існує незначна група іменників, які мають лексичне значення сукупності, але в них відсутні граматичні ознаки, властиві збірним іменникам. Такі іменники можуть вживатися і в однині, і в множині (*взвод, група, ряд, рота, полк, дивізія; два ряди, чотири взводи, три полки, три дивізії*).

Збірні іменники утворюються без допомоги суфіксів (*ліс, дріб, сад*) і за допомогою суфіксів: *-от(а), -н(я), -ин(а), -инн(я), -як, -ник, -ств(о), -цтв(о), -в(а), -ат, -ар, -ур(а), -ія* тощо.

2). Практичний блок

Вправа 1. *З поданими збірними іменниками складіть речення:*

Дубняк, хаща, хмиз, товар, бадилля, братва, дівоцтво, юнацтво.

Вправа 2. *Перекладіть українською мовою. Вкажіть число іменників:*

Бабочка, боярышник, бусы, василек, ветка, весы, вещь, включатель, галстук, георгина, жаворонок, жемчуг, заяц, клад, кормушка, крючок, скворец, филин, фермер, фуражка, хищник, хлебопашец, часовщик, ясновидец.

Вправа 3. *Прочитайте речення. Знайдіть у наведених реченнях множинні іменники і з'ясуйте, якими членами речення вони виступають.*

1) Тітка була дуже рада, поздоровляла Олесю і на radoщах тричі поцілувала її. 2) Уже й жнива минули, настала Перша Пречиста, а його не було. 3) — Коли ви заблукались в пущах і навідались у наші мокрі нетрі, то прошу до покоїв. 4) Він неначе почував пахоці од тієї квітки, що пішли по усій світлиці і сповнили його душу. 5) Смерть, очевидячки, уже стояла в його за плечима або заглядала в двері. 6) Зінько ледве вдержав у персах важке зітхання. 7) Зінько перекинув сакви через конячу спину і прив'язав їх до сідла. 8) Тільки що вона промовила те запитання, за ворітьми почувся гомін. 9) — Будеш тільки

походжати та посиденьки й походеньки панські справляти,— сказав князь. 10)
— Прошу ж на заручини до свого, дому найяснішого короля й весь двір, коли
я маю таку ласку в найяснішого нашого добродія й отця (*Із тв. І. Нечуя-
Левицького*).

Вправа 4. *Доберіть із довідки потрібні множинні іменники і поставте їх
на місці пропусків у наведених прислів'ях і приказках.*

1-й варіант

1. Коли не коваль, то і ... не погань. 2. Це ще ...,по воді писано, а ...
скороджено. 3. Робіть хоч ..., та не будете ... 4. Видно, що Гапка млинці пекла,
бо всі ... у тісті. 5. Як прийшли ..., то і жінка крива.

2-й варіант

1. Не в свої ... не сідай. 2. Виміняв сліпий у глухого дзеркало на .. 3. Оце так
пани — на трьох одні .. 4. ... псують людину. 5. Радуйся, Хвесе, бо кіт сало
несе, радуйся вельми, бо вже перед ...

Для довідок: цимбали, груди, граблі, кліщі, вила, сани, двері, штани,
лінощі, люди, ворота, жнива.

Вправа 5. *Поставте наголос у наведених множинних іменниках.*

➤ *З'ясуйте за словником (зокрема електронним) їхнє значення.*

Лабети, лінощі, маргінеси, походеньки, городки, Сухоти, хрестини,
розглядини, ліки, перса, пожитки, пачоси, патьоки, корчі, ворота, тельбухи,
одляски, обценьки, нутрощі, шати, пахощі, запросини, лахи, відвідини, святки,
парфуми, ночви, памороки, солодощі.

VIII. Підведення підсумків заняття

Метод «Доповнення»

На занятті я...

- дізнався...
- зрозумів...
- навчився...

Домашнє завдання:

1. Написати конспект
2. Виконати завдання з конспекту

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту tanita.yar2018@gmail.com

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку